

SZEMLE

TOLNAY—SZENTESI

AZ ERŐ MÍTOSZA A NATO 35 éve

(Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó. Budapest, 1984. 195 o.)

Napjaink feszült, kiélezett politikai légkörében fokozott érdeklődés mutatkozik a katonapolitika iránt. A nagyhatalmak között fennálló ellentétek jobb megértését elősegítik mindazon könyvek, kiadványok, amelyek a második világháború utáni nemzetközi viszonyokról, katonapolitikáról szólnak. A NATO megalakulásának 35. évfordulójára a Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó Tolnay László és Szentesi György közreműködésével új könyvet jelentetett meg.

A szerzők célja a NATO katonai gondolkodásának bemutatása, megalakulásától napjainkig. Részletesen tárgyalják a szövetség katonapolitikájának, katonai doktrínájának és hadászatának alakulását, de kitérnek olyan fontos területekre is, mint a NATO szervezeti felépítése, technikai és fegyverzeti ellátása.

A NATO létrehozásának körülményeiről és indítékairól a nyugati és a szocialista szakirodalom eltérő magyarázattal szolgál. A nyugati kiadványok és publikációk általában a „szovjet terjeszkedés” megakadályozását illetve a szovjet „fenyegetés” ellensúlyozását említik az Észak-Atlanti Szövetség létrehozásának indokál. Szerintük a Szovjetunió a második világháború után — megnövekedett nemzetközi tekintélyére és katonai erejére támaszkodva — befolyása alá vonta Közép-Kelet-Európa országait, a nyugat-európai kommunista pártok támogatásával pedig destabilizálta a tőkés államokat. A Nyugat, védekezésüképpen a szovjet „kihívásra”, a Truman-doktrínával, a Marshall-tervvel és a NATO létrehozásával válaszolt. Ezzel szemben a szocialista országok tényekre alapozott véleménye az, hogy a NATO létrejöttének oka az Egyesült Államok má-

sodik világháború utáni politikájában keresendő. Az Egyesült Államok vezetői a második világháború időszakában, de különösen annak befejeztével, a nemzetközi erőviszonyok megváltozásából olyan következtetéseket vontak le, hogy elérkezett az amerikai világhegemonia megteremtésének az időszaka. Ez az elképzelés magában foglalta a Szovjetunióval való szövetség felmondását, sőt az erópolitika meghirdetését a volt szövetséggel szemben. Eszközként az atommonopóliumot, a stratégiai légierőt, illetve a második világháború alatt kiépült támaszpont-rendszert használták fel. Ez a politika egyenesen vezetett a NATO megalakításához, amely a Szovjetunió és a szocialista országok elleni háborús készülődést jelezte.

A NATO katonapolitikájának, hadászati koncepcióinak kialakításában az Egyesült Államoknak mindig meghatározó szerepe volt. Ez következett abból, hogy a nyugati katonai szövetség az Egyesült Államok világhatalmi törekvéseinek az eszköze, így katonapolitikáját is annak érdekei határozták, határozzák meg. A NATO katonapolitikájának, katonai doktrínájának és hadászatának elméleti alapjait, annak változásait a könyv első részében ismerhetjük meg. A NATO katonapolitikájában az első változás a 60-as években következett be, amely már az ellentétek felszínre kerülésének a jele is volt. A hidegháborús időkkel ellentétben — amikor a nyugati államok az Egyesült Államokkal való politikai és katonai szövetségben látták az egyetlen megbízható garanciát pozícióik védelmére, és fenntartás nélkül követték az Egyesült Államok által kialakított politikai-katonai irányvonalat — a 60-as

években a NATO-államok már nagyobb beleszólási jogokat követeltek a szövetség politikájának formálásában. Az atlanti kapcsolatok megváltozására elsősorban a nemzetközi erőviszonyoknak a szocializmus javára történő módosulása hatott. Erre az időszakra tehető a francia-amerikai ellentéték elmélyülése, amely végül is Franciaországnak a NATO katonai szervezetéből való kilépéséhez vezetett (1966), de ez az az időszak, amikor az Egyesült Államok vietnami agressziójának támogatása fokozódó elutasításra talált Nyugat-Európában.

Ilyen politikai viszonyok között bontakozott ki az enyhülés folyamata. Megváltoztak a tőkés államok közötti erőviszonyok is, a nyugat-európai államok az Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolataikban módosításokat szorgalmaztak. A korábbinál nagyobb mértékben akarták érvényesíteni érdekeiket, továbbra is hangsúlyozva azonban, hogy az Egyesült Államok tartsa fenn elkötelezettségét a térség védelmében, ám katonai jelenlétét ne használja fel atlanti partnereivel szemben politikai és gazdasági előnyök szerzésére. Nyilvánvaló, hogy ezek az elképzelések az Egyesült Államok számára elfogadhatatlanok voltak, hiszen elfogadásuk Nyugat-Európa szerepének újraértékelését követelte volna meg az amerikai kül- és katonapolitikában. Az amerikai politikai és katonai vezetők elképzelése az volt, hogy a Nyugat továbbra is rendelje alá magát az Egyesült Államok globális törekvéseinek, de ezt megnövekedett gazdasági és katonai potenciáljával tegye. Ez a követelés különösen felerősödött a Carter-, majd a Reagan-kormányzat hivatalba lépését követően.

A NATO katonai doktrínáiban és hadászati nézeteiben kezdettől fogva központi helyet foglalt el a katonai erő „elrettentő” funkciójának hangsúlyozása. A katonai erő „elrettentő” funkciójának nyugati értelmezése annyit jelent, mint bizonyos nem kívánt események megakadályozása katonai eszközökkel. Az „elrettentés” ezek szerint a képességek és hihetőségek szorzata, vagyis amennyiben az „elrettentéssel” célt kívának elérni, akkor annak mindkét elemét bizonyos szinten kell tartani. A hihetőség csökkenése esetén fokozni kell a potenciális ellenfél „megbüntetésének” képességét, ez utóbbi elégtelen voltát pedig az alkalmazás hihetőségének növelésével kell ellensúlyozni. Az „elrettentésnek” ez az értelmezése napjainkban is érvényes, és egyik legfőbb hivatkozási alap a NATO fejlesztési programjaihoz. A könyv a továbbiakban bemutatja az „elrettentés”

elvének alakulását, az 50-es évek elejétől a 60-as évek végéig.

A Nyugat-Európának nyújtott amerikai atomgarancia a leghatékonyabb az „elrettentés” első időszakában volt. Ezt számos katonai tényező tette lehetővé, így pl.: az amerikai stratégiai légierő nagyobb veszteség nélkül támadhatta volna a szovjet célpontokat, a Szovjetunió pedig még nem rendelkezett olyan nagy hatósugarú légierővel, amely képes lett volna nagy erejű válaszcsoportokra az Egyesült Államok kontinentális területeire. A Szovjetunió az amerikai fenyegetésre csak Nyugat-Európa közvetlen fenyegetésével válaszolhatott volna, ez azonban az Egyesült Államok vonatkozásában nem volt egyenértékű a Szovjetunióra mérhető csapással.

Az 50-es évek végén, a hadászati helyzet megváltozásával az Egyesült Államok területi sérthetlensége megszűnt. Az „elrettentés” addigi modellje összeomlott, helyette a „második csapás” képessége került előtérbe. Ezen elképzelés alapja az volt, hogy egy pusztító méretű első csapás elszenvedése után is képes legyen visszavágni ellenfelének a megtámadott. Ennek megteremtése két úton volt lehetséges: a katonai erők nagymértékű növelésével, illetve azok nagymérvű biztosításával, hogy második csapásra kijelölt erők a támadás esetében ne legyenek sebezhetőek. A helyzet ismét alapjában változott a 60-as évek végére, amikor a Szovjetunió is megteremtette saját, az amerikaival egyenértékű pusztítókapacitását. Ez azt jelentette, hogy még egy meglepetésszerű első csapás elszenvedése után is képes megbízhatóan és tömegesen visszavágni minden támadónak.

Az Egyesült Államok e helyzet ellen-súlyozására NATO-partnereivel elfogadta a „rugalmas reagálás” katonai doktrínáját, amely az amerikai hadászati atomfegyverek „elrettentő” hatását Nyugat-Európára nézve erősen csökkentette. A kiutat Schlesinger amerikai hadügy-miniszter által propagált koncepció jelentette, amely a hadászati fegyverek szelektív alkalmazását előírta. E koncepció újabb veszélyek forrásává vált, hiszen azzal, hogy a hadászati atomfegyverek korlátozott felhasználását minden olyan térségre kiterjesztette, ahol az Egyesült Államok nem rendelkezik megfelelő erőkkel, megnövelte az esetleges atomkonfliktus kiterjedésének veszélyét. Másodsorban, azzal, hogy kiszélesítette az atomfegyverek felhasználásának lehetőségét, elősegítette egy új fegyverkezési hullám elindítását. Ezek az elvek a Carter-, majd a Reagan-kormányzat idején